

Светолик Ранковић

СЕОСКА УЧИТЕЉИЦА

PORTALIBRIS

Светолик Ранковић
СЕОСКА УЧИТЕЉИЦА

Copyright © PortaLibris, 2017.

Сва права задржана укључујући право на репродукцију
у било ком облику у целости или делимично.

I

Прижегло јесење сунце. По брезама, што су крај пута отом-бољиле своје танке и необично дуге прутасте гранчице, понамештале се дугорепе свраке и по нека врана, опустиле крила, отвориле кљунове, па само дахћу. Трава се осушила, па из ње бије и трепери она врела измаглица, што се виђа обично усред лета. Сав је ваздух њом испуњен, и она вас, улазећи у плућа, дави и гуши својом врелом невидљивом прашином. Једва чекаш да у гледаш на ливади какав моћни грм с разбацаним далеко у страну гранама, под којим ћеш наћи довољно хладовине и одмора...

Путом, што води од железничке станице к општини орловичкој, креће се тромо и уморно један путник. Још из далека, по целој његовој фигури, познаћете да је то нешто необично, а кад вам се приближи, изгледаће вам његова необичност веома чудновата. Ено га, стаде у хлад под једном брезом. Свраке закрешташе, прхнуше и попадале на оближње дрвеће. Путник стаде, скиде с главе прашњави шешир с опуштеним ободом, извади из џепа прљаву мараму и обриса њоме ознојено чело, са кога падаху крупне капље зноја.

Овако уморан, обучен у неке прљаве, затворене боје, панталоне и капут, са црним широким пругама озго на ниже, стајаше он посматрајући село, које се, окићено воћњацима, пружио по другој коси, а својом ширином допире до ливада. Чобанчад, видевши путника у варошком оделу,

пођоше к њему, али пришавши близу, стадоше. И они се зачудише необичну изгледу његову.

Беше то човек од својих двадесет и пет и шест година, црне густо обрасле браде, која се од половине на ниже преливаше у затвореножуту боју; висока и отегнута чела, дугих спљоштених образа, црножутих страшљивих очију, које ретко, врло ретко, гледају човека право, но већином стоје под обореним капцима. Цело лице му имађаше израз заплашене, дуго гоњене, уморене звери, која се одједном нашла међу својима, ну ипак се окреће око себе бојажљиво. Пажљив посматрач опазиће из очију му праву сањалачку душу, која живи више маштом но разумом. Тело му беше несразмерно развијено: руке дугачке, допираху до колена, ноге кратке са наврнутим стопалама унутра; цео му стас беше неприродно накривљен у страну.

Путник се још једаред обазре на село, па онда баца на земљу неку вунену струку са својих леђа и седе на њу. Тек тада опази чобане, који га пажљиво посматраху. Он подиже главу и махну руком на њих:

– Еј, море... одите овамо!

Деца се згледаше; понеко се засмеја гласно, заклонивши главу за леђа другарева.

– Има ли који ђак међу вама?

– Еве... овај, пружише деца прст на једнога.

– Оди, ђаче, овамо; оди, ја сам учитељ.

Деца се зачудише. Видело се да су све друго очекивала, само не то, да ће им се овај прљави, криви путник приказати као учитељ. Опет се неки засмејаше, а један довикну:

– Бијеш ли ти ђаке?

– Бијем неваљалце, а добру децу волим, одговори учитељ и скрену очи на ђака, који му прилажаше. Његов озбиљан одговор увери децу да је то доиста учитељ, па се бојажљиво уклонише на ливаду.

– Жив био, рече он ђаку, који му приђе руци.

– Је ли ово Орловица?

– Јесте, господине.

– Да ли је школа далеко одавде?

Дете се обрте к селу, пружи руку на једну од ближих зграда и рече:

– Ено је, ви'ш она... с високим оџаком.

Путник распита дечка још о многим другим стварима, које су га интересовале; тако сазнаде да је новопостављена учитељица већ приспела, да су одборници са кметом данас код школе, да одређују учитељици квартирину, пошто она нема стана у школској згради. Чувши то, путник се диже и пожури к школи, да би застао школски одбор на окупу.

„Учитељица нема стана у школској згради”, понављаше он детиње речи, корачајући лагано и несигурно својим кратким ногама. Он и сам не зна зашто му баш ма мисао застаде у глави, он не помишљаше ни на шта друго, али тек осећаше, да би му много пријатније било, кад би и учитељица становала у школи. „Овако... незгодно: сами обоје!” После стаде да мисли о школском одбору И осети да га обузима његова обична бојажљивост. Би му то непријатно; он се намршти и убрза кораке.

„Кад ће ме то једном проћи! уздахну он. Шта су они, обични сељаци!... Шта имам да се ту... Али знам да ћу задрхтати кад их угледам. Само да не буде она ту, док се мало свикнем на људе, па после ћемо лако ...”

„Рекоше да је много лепа и млада... Сад право из школе” помисли он и подиже напред своје велике сањиве очи. Беше већ ушао у село, па гледаше да не изгуби из вида школу, која се, са својим високим димњаком, издизаше мало у страну од сеоског пута.. Одједаред залаја једно псето и искочи из дворишта, за њим појури друго, па треће и око уморна учитеља подиже се читав урнебес. Он, сиромах, и

онако беше збуњен, чим опази радознала женска лица која га посматраху, а сад већ заборави и на своју главу... Срећом наиђе на њега неко момче, које растера псе и приђе му с оним обичним изразом лица, с којим дочекујемо сваког непознатог намерника.

– Шко... школа где је? промуца учитељ оборених очију, осврћући се око себе бојажљиво. – Школа! рече момче као чудећи се што овакав путник пита за школу. Ево је, брате... право на ову капију.

Путник га не саслуша даље, но окрете право вратницама и отворивши их уђе у школско двориште.

Пред школом сеђаху, на једној клупи, неколико сељака и мало подаље, на високој столици, једно лепо одевено женско чељаде. Чим се гост појави на вратницама, они испред школе поиздизаше главе, и што им се овај више примицаше, њихова лица постајаху све зачуђенија.

„Какво ли је ово чудо?“ као да се питаху њихова лица, али они ћутаху док им се путник не приближи. Њему заклецаше ноге, стаде да баца погледе у страну и, ни сам не зна како, приђе лепој младој девојци, скиде шешир и не гледећи је промрмља врло брзо:

– Гојко Савић, учитељ.

– А... отеже и збуни се изненађена девојка. Ви сте, дакле... И ја сам овде постављена... Љубица Петровићева.

– Ене, зар то нови учитељ! викну неко иза њихових леђа.

Учитељ се окрете и прелетевши оком сва лица климну главом и промрмља:

– Како сте?...

– Е, па добро нам дош’о, господине, рече један крупан дежмекаст сељак, прилазећи учитељу и пружајући му руку. Знате ми смо председник, а ово нам је школски одбор.

Учитељ промрмља нешто у себи, што је личило на звук:

– А-а-а...

За председником се диже један танак сувоњав младић, жутих завијених брчића, зелених очију, над којима је накривљен црн мекан шешир. Цело његово држање одаваше обичног сеоског левенту, који не ради теже послове, а живи боље од сељака. Вазда је одевен као да ће на сабор, пуши дуван господски на муштиклу „од пене”, носи чешће ципеле и куповни штап. Чим се Гојко представио као учитељ, на лицу овога сељака опазила се жива радост, коју он није ни сакривао. Прилазећи учитељу, он претходно скрену учитељичин поглед на себе, осмехну се на њу весело и учтиво, као сваки нови познаник, који се жели што боље препоручити. Његов поглед као да говораше: „Ето ти... сама видиш да нас околности зближују”. Затим пружи руку учитељу и таман да проговори (беше већ развукао усне у ироничан осмех), а председник продужи:

– Ово је општинско зло... знате – ћата.

Учитељ још више обори главу, намршти се и пружи руку. Ћата опет хтеде нешто рећи, али се некако при руковању запетља, па се ћутећи врати на своје место. Учитељ се рукова са одборницима и таман да се измакне, а председник му сврну пажњу на једног сувоњавог чичицу, који држаше високу столицу и чекаше ред да се поздрави са учитељем.

– Ово ви је вамилијаз, а може ви и кувати. Он је господин-Драгољубу, што оде сад од нас, све готовио.

Учитељ баца струку на столицу, посади се на њу уморно и стаде брисати знојаво лице. Сви опет поседаше и настаде кратко ћутање. Сви гледаху учитеља, а он, да би ма шта радио, продужи брисати се и онамо где је све било суво. Кмет се искашља, онако из учтивости, тек нек се штогод каже, да се не ћути, а одборници му понајлак помагаху. Најзад се кмет почеша иза уха, а то је већ значило да ће се ћутање прекинути.

– Ехе, ја... дођосте и ви. Само, простићете, јесте понели какву објавицу са собом? рече кмет и лице му доби неки полуваничан, пола учтив израз.

Учитељ, спреман за ове појаве, које се другима врло ретко дешавају, извади из капута једну хартију и пружи је кмету. Тата прихвати, разви и прочита гласно објаву, којом се Гојко Савић, привремени учитељ и управитељ школе орловичке, упућује на своју дужност.

Опет се продужи разговор. Учитељ опази да му друга-рица непрестано ћути, па стаде мислити како би јој проговорио коју реч. Прво се усуди да је погледа, јер мало пре то није смео учинити. Подиже очи на њу и – прође га пријатна језа свега... Онаких очију он још не виде; беху то црне сјајне очи, из којих вечито бије живи огањ. И кад цело лице добије притворан скроман израз, ове живе очи говоре друкчије, веселије, ђаволастије... И кад какав свенуо старац погледа у ове чудне очи, развуче му се брк у страну и он зачуђено махне главом и у себи прошапће: „Часни је убио!“... Глава јој беше обрасла густом црном косом, а лице веома развијено, кошчато, због чега не силажаше са њега сталан израз грубости, али он ипак не уништаваше општи утисак примамљивости. Стас јој беше лепо развијен, али је она сама кварила његов изглед својим вечито погуреним леђима.

Гојко се сусрете са њеним јасним светлим погледом и обори очи. Баш је био у памети склопио целу реченицу којом је мислио да јој се обрати, али сад заборави све, па се стаде нервозно окретати око себе. Председник прекиде ћутање:

– Па ето, господине, ми почели да се погађамо са учитељицом за квартирину. Она је погодила собу код овог Јанка за четири динара месечно, а ми јој дајемо још по два динара, те свега шест.

– Молим вас, прекиде га учитељица, могла сам ја може бити наћи стан и цабе, па зар онда и ви да ми не платите ништа? Ја имам по закону право на добро озидане две собе, кујну, подрум и дан орања земље ... Ви ми то набавите, па ја вам не тражим ни паре.

– Тако је, тако је, убрза обрадован учитељ, што му се дала прилика да јој ма шта рекне.

– Ама чекај, господине, стаде кмет извијати слатко и речито. Грехота је да она глоби наше село, кад ми и 'нако нисмо тражили два учитеља. Како нам је досад могао један отаљавати!... Е али ревизор летос договори се са пређашњим одбором – а ми смо, знаш, од скора изабрани – па тако...

– Сиротиња смо, господине... Нема се откуд. Дације су велике, подавише нас, продужи један одборник. Чудим се како ћемо и толико спечалити.

Отпоче се право вашарско погађање, најпре молбом и лепим, па кад то не поможе, одбор удари у претњу.

– Нека те плаћа, брате, ко те је тражио и поставио, а ми нити смо те тражили нити нам требаш, узвикну један одборник.

Тада учитељица, која је дошла пре три дана и упознала се са главним околностима, саопшти Гојку да ни он нема стана, него ће морати становати у једном собичку, што је подигнут у дворишту школском. Пређашњи је учитељ, рече му она, примао накнаду у десет динара месечно за стан и башту. Гојко оде те разгледа свој нови стан, па се врати са одлучним захтевом: да се њему одреди накнада у десет, а учитељици двадесет динара месечно.

Настаде прави лом. Клетве, претње, па богме по мало и псовке, онако кроз зубе, све се то просу пред ово двоје јадника, који дођоше да заложе сву своју снагу за добро и напредак орловичке омладине. Али свему има краја, па

и овој погодби. Наредише да учитељица прима дванаест динара месечно а учитељ четрдесет динара одсеком на годину. Заведоше решења у протокол, договорише се да се сутра изврши упис нових ученика у први разред, па се одборници разиђоше. Баш тада уђоше у двориште кола са учитељевим стварима. Учитељица застаде у недоумици: ваљало је прозборити још коју реч са новим другом, али се он сувише ревносно занео око својих ствари, те и она оде. Чича Стојан, школски послужитељ, скидајући ствари с кола, објашњавахе нешто учитељу:

– Немој ти њима, братићу, низ длаку: они ће тебе ома’ зубима. Него ти њима први покажи зубе. Је с’ вид’о нашу учитељку како је жустра!... Тако је то, братићу мој!... Зубе ти лолама! А гле, немаш душека! Ништа, наћи ће чича Стојан сенца... мирише кâ душа, да заспиш к’о јање. Јес’, братићу!...

II

„А како сам га ја замишљала!”, говораше учитељица у себи, враћајући се своје стану. Разочарана је у свима својим претпоставкама и надама, које је сновала још у школској клупи. Боже мој, како се је то све сјајно замишљало!... Знате већ шта може мислити здраво и весело шеснаестогодишње девојче. И село јој је у тим сновима изгледало друкчије, светлије, и људи су били меки, добри, послушни... све се то пред њом угубало, све је сматрало за највећу срећу на кога се она осмехне, све се то радовало, што их је она усрећила својим доласком.... А оно, гле: умало је не одјурише. „Нисмо те, веле, ни звали”...

„Па он бар да је друкчији!”... да је онакав, како је она замишљала свога нежењена колегу, не би јој тешко падале остале незгоде. Та она је одрасла у сиротињи: отац јој у

једном оближњем селу шпекулише, продаје сељанима со и опанке, купује од њих коже јагњеће, вуну, воће и све друго што има доста муштерија у вароши а не захтева велики капитал. Тако се с муком школовала у Београду, па сад дошла овде, да не буде оцу на терету, а богме и да потражи своју срећу... Толике учитељице удате, управо све у целом срезу, све су за учитељима. Па како лепо живе! И она је, ето, мислила да ће и њу та судбина стићи одмах прве године, али види се није суђено. Буд је такав, па још привремени!... Али не мари; види се да ће бити мекши од воска: она ће моћи поступати по својој вољи; он јој бар неће бити на сметњи.

– Честитам, госпођице, ново друство, викну неко иза њених леђа. А, жестока посла! Младић и по!

Она се осврте и спази ћату где јој се примиче. Би јој врло непријатно: она је већ опазила неке његове значајне погледе и хтела је одмах удаљити га сасвим од себе, али се сетила очевих савета: да је ћата велика сила у општини и да треба увек са њим лепо поступати. Она је сад разумела о коме ћата говори, али одмах помисли: неће ли бити и незгодно и опасно, да га пусти на таку близину к себи, а још више јој паде тешко, што се овај простак подсмева њеном другу, те му одговори доста опоро:

– Не знам шта ви говорите.

– Ехе... па онај криви. Ваш нови учитељ...

– Не могу сви људи бити фини и углађени: неком је Бог дао памет, а неком, место памети, зализану главу... рече она иронично, не прикривајући своју мисао, па убрза кораке те ћата поче изостајати.

„Ако ми се још и овај наврзе на главу, имаћу муке. Ту ми нико не поможе: одмах ће појурити у министарство тужбе, доставе... Хај-хај да горка хлеба!... Али опет ваљда ће Бог помоћи. Нисам ја ни прва ни последња на овом путу... Али он... ух, све би друго лако, само да је он друкчији” Тако

мислећи стиже у свој стан. Беше то проста сеоска кућа са једном великом собом и „кућом”, а према великој соби беше преграђена једна мања, коју су укућани звали оџаклија, и ако у њој не беше оџака. Ову оџаклију заузела је Љубица и већ уредила у њој свој скромни намештај: ногаре са новом сеоском постељом – шареницама и губером; сто, једна плетена столица, ковчег са рубинама, на прозору беле платнене завесе; на дувару обешена цела гардероба и покривена чистим застирачем. Чим уђе у собу, девојка се скиде, па обуче једну шарену сеоску сукњу, на леђа метну јелече, па изиђе да справи себи што за вечеру.

... А Гојко посматраше како се чича Стојан превиија око његове постеље, како је лепо разредио меко миришљаво сено, простро преко њега поњаву, па сад тапка рукама озго и гледа неће ли се наћи какав трн или дебља стабљика, да не жуљи ноћу господина. Радећи то, чича једнако објашњава сваки свој покрет, а по неки пут баци оштру „примедбу” на данашњи догађај.

– Е, ти си се ту згунторила... нећемо тако, братићу, да ми ноћас жуљиш господина. Јок! Уморан човек, путовао цео дан, па треба лепо да се одмори. Тако је то, братићу мој!... Четири банке за целу годину! И то су људи, лолчине једне. Знам да ће од народа покупити свих дванаест, као за господин Драгољуба... Е, трнићу, нећемо тако. Па шта ћемо кад ти ноћас, братићу, боцнеш тако мога господина... Чек-чек, наћи ћу те ја. Хе мој братићу, ако чича Стојан не види добро, може он рукама да те напипа... Хе, али им он није дао ни опепелити: зубат беше, па одмах за очи. „Шта ви ту, вели им он, мучите овог јадног старца. Како ће, каже, да живи човек са дванаест динара месечно, побојте се Бога!” Те ти они, братићу мој, лепо мени попеше на четири рубље. Сад кад би ти умео, могло би се још пô рубље искамчити... А ви’ш ова се даска извитоперила, па се клацка. Не мари,

наћи ће чича иверчицу, па ће подметнути; тако је то, братићу мој!...

– Можеш ли спремити што за вечеру? прекиде му учитељ дуги монолог.

– За вечеру? Како не, штогод хоћеш, братићу!... Само не знам шта би.

– Ја имам хлеба, донео сам са стварима, а ти набави које јаје, па ћемо вечерати.

– Хм, досад смо куповали од Смиљке, по седам за грош. Даће ваљад' и сад тако...

– Ево ти грош, па купи и спрем.

Чича изиђе весео, а Гојко се спусти и леже на своју нову постељу...

„И овде оно исто! Иста запрега, исти посао, па исти и људи... И овде смањују додатке, чим опаже да је човек мекши. Али ето и она зло прође, а није баш тако мека, уме добро да говори. Бадава, мора тако да иде, кад смо бачени на милост овим безјацима!... Срећа те држава даје плату; онако би се липсало од глади...”

„Још ништа не видех, ни какве су учioniце, ни колико имам ђака... Да ли је спремљено све што треба за отварање првог разреда?... Како ли ће она... Ах, шта ја све око ње, кад она и не мисли на мене; то сам баш добро видео... Како ме је гледала... као да сам... како ћу рећи... ћорав или сакат. Море, знам ја: да ја нисам само привремени, да ви'ш како би облетала. А овако, баш ми је тешко. Ето, свршио сам више од ње: она из основне школе право у институт, па за шест година готова, а ја – четири гимназије, целу учитељску школу, и само још да ми би издржати учитељски испит, па дивота! Ал' ето!... Ал' опет, зар не би баш она могла навикнути на мене! Навика је велика чињеница, тако учисмо у психологији. Па за прво време ја не бих што друго ни очекивао ...”

„А после, Боже мој, кад би се залегла љубав, она права љубав, што је песници певају, што сав свет о њој говори... па ја и она – муж и жена!... Разуме се већ: ја сам постао сталан, положио практични испит, па гледам ко је срећнији од мене! Хе, али ...” И мисли његове одоше далеко, веома далеко... Он поче да се смеши, очи му се засветлише радосним сјајем, руке се расклапаху и склапаху, као да привлаче кога, горња усна се, заједно с брком, нервозно трзаше. Он беше сав, са целом својом душом, у другом, лепшем свету, у сјајнијем положају, који потпуно одговараше његовим најтајнијим жељама и помислима... Дуго је времена прошло тако. Смркло се одавно.

Врата шкрипнуше. Гојко скочи.

– Ехе, братићу мој, кажем ја њој: даћеш ти мени, Смиљка! Јок, вели она. Море даћеш ми, луда жено, па макар се сву ноћ вукли по кући. Не дам ти, каже она, па да си још толики... и држи, бре, и повуци и потегни, док једва даде још једно. Тако добисмо осам за грош!...

III

Учитељица се журно приближаваше школи. Учинило јој се да се одоцнила, и ако тек беше сунце огрејало. Данас је ишла са чистом и ведром душом, са оним истим сјајним идеалним мислима, којима се највише бавила у школи. Срце јој беше препуно милине и неке јаке младачке жудње за радом... Бујна младост ври, живот, пун силе и одушевљења, кипи и тражи где да излије своју сувишну снагу. Отуд толика воља за радом. Нестаде јучерањих себичних мисли; душа оживе новим животом, као и ово сунце, што огреја благом подмлађеном светлошћу.